

TÜRK ATASÖZLERİNDE CİNSİYET ALGISI

Esra AKBALIK

Öğr. Gör. Dr. Fatih Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü esraoner@fatih.edu.tr

ÖZET: Günümüzde ‘cinsiyet çalışmaları’ akademik veya popüler pek çok araştırmanın konusudur. Kadın ve erkek kimliklerinin algılanışı farklı toplumlarda, farklı zaman dilimlerinde ve farklı kültür zeminlerinde çeşitli görünüm ve sunumlarda karşımıza çıkmaktadır. Esas itibari ile cinsiyet çalışmalarının çıkış noktasını kadın merkezli araştırmalar oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı söz konusu olduğunda çalışmaların ‘kadın araştırmaları’ üzerine odaklandığı görülür. Ancak bir toplum içerisinde kadınlığın nasıl ve ne şekilde anlam kazandığına layıkıyla bakmak için ‘erkeklik’ algısı ve kurgusunu da anlamak ve göz önünde bulundurmak gerekir. Dolayısı ile bütüncül bir cinsiyet algısını kavrayabilmek için hem kadınlığın hem de erkekliğin nasıl ve ne şekilde inşa edildiğini ifade etmek gerekir. Kadın ve erkek algısının okunacağı en önemli sahalardan bir tanesi de ‘dil’dir. Bu çalışmada anonim bir hüviyete sahip, toplumsal bellek olarak kabul edebileceğimiz atasözlerinde cinsiyet algısı, cinsiyetlere atfedilen roller, atasözlerinin kadınlar ve erkekler hakkında neler söylediği ve cinsiyetlere bakışı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Atasözü, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, dil

ABSTRACT: Nowadays “gender studies” are the subject of many academic or popular research. The perception of the identity of men and women in different societies, different cultures in different time frames and floors emerges wide range of view and presentations. In principle, women and gender-based research is the starting point of the work. When it comes to the concept of gender studies “women’s studies” is focused on. However, deservedly won in the community of femininity and how to look at the meaning of “manhood” perception and understanding, and should be considered in the fiction. Therefore, to understand the holistic perception of gender and how masculinity and femininity, as well as the need to express the way it was built. One of the most important action for the perception of men and women for reading is the “Language”. In this study have features an anonymous, collective memory proverbs can be accepted as the perception of gender, gender-ascribed roles, sayings about men and women and the gender perspective focuses on what he said.

Key Words: Proverb, gender, social gender, language

GİRİŞ

En basit ifadesi ile iletişim aracı olarak tanımlanabilecek olan dil, insanlığın kıymetli bir hazinesi ve daha sonraki nesillere bırakacağı büyük ve güçlü bir mirasıdır. Zira dil, “ortak ve sürekli inançların içine sindiği ve milyonlarca insanın binlerce yıl denediği hakikatlerin deposu”dur (Kaplan, 2001: 9). Her milletin maddi, manevi, dinî, ahlaki ve sosyo-kültürel yapısı ile kullandığı dili arasında zorunlu ve kaçınılmaz bir birliktelik vardır. Bir diğer ifade ile müşterek bir kültür ve medeniyetin mahsulü olan dilde milletlerin ruhunun, kimliğinin, bilincinin açık yansımaları söz konusudur. Dil, kültürün en önemli taşıyıcısı ve aktarıcısı olmakla birlikte bu süreçten en çok etkilenendir. Zira dili besleyen, çoğaltan, sağaltan, dönüştüren, farklı anlam katmanlarının oluşumunu sağlayan içinde bulunulan toplumsal kültürdür. Dolayısı ile kültür araştırmaları ve incelemeleri ile dil çalışmaları arasında önemli ve anlamlı bir paralellik mevcuttur.

Dilin billurlaşmış ifadeleri olarak kabul edebileceğimiz ‘atasözleri’ farklı milletlerde ‘kanatlı söz’, ‘nasihat’, ‘cevherli söz’, ‘ibret verici söz’, ‘altın söz’, ‘dilin gülzârı’, ‘halk mektebi’, ‘halk hikmeti’, ‘ruhun tabibi’, ‘aklın gözü’ gibi gayet veciz ifadelerle adlandırılmaktadır (Çobanoğlu, 2004:3). Atasözleri asırların biriktirdiği tecrübeleri ve muhakemeleri yansıtan ortak bir düşünce ve tutuma dayanan, kalıplaşmış ‘anonim’ verimlerdir. Genel anlamda anonim edebiyat ve bu edebiyatı meydana getiren türler gerek şekil gerekse iç yapı bakımından bütün bir milletin duygu, düşünce ve hayat görüşünü ifade eder. “Bu türler bir bütün hâlinde düşünebilen, değerlendirme gücüne sahip, olaylara yön verebilecek anlayıştaki dimağların mahsulüdür” (Öztürk,1986:9). Bu tür eserler toplumun görüş ve zevklerini ifade etme bakımından büyük değer taşırlar ve bu sebeple toplumun psikolojisini, karakterini ve temel zihin yapılarını okuma, çıkarımlar yaparak bir takım neticelere ulaşma adına son derece kıymetlidirler.

Atasözleri ve elbette diğer sözlü kültür verimleri, belirli bir kültürün mensubu, taşıyıcısı, yaşatıcısı olan kültürel bilince sahip bireyler tarafından süreklilik içerisinde hep bir kültürel katılımı nakledilerek bugünlere gelmiştir. Bu doğrultuda “ürünlerin mesajları ferdiliğimize değil kültürelliğimize ait unsurları içerir. Ürünlerin arka planındaki tasarım, sayısız bilincin kabulleri ile belirlenmiş olan değerler, kodlar ve derin anlamlardan oluşur” (Arslan ve Köktürk, 1999: 28). Bir fikir bir buluş, bir görüş bir tek kişinin kafasında yaşadığı sürece kültürel bakımdan sıfır ve hiçtir (Malinowski, 1992:72). Bir kavramın kültürel açıdan anlam kazanması ve değerlendirilmesi için onun toplumsal bilince mal olması gerekir.

Asırlarca içinden geçilen tecrübelerden doğan atasözleri yaşamışlığın neticesinde teşekkül ettikleri için inandırıcılık özellikleri son derece fazladır. Her atasözü toplumsal yaşantı içinde bireyin uyması beklenen ya bir genel kural veya bir düstur niteliğindedir (Çobanoğlu, 2004:1). Halk nezdinde bazen kanun bazen ayet gibi belirleyici ve hükmedicidir. Taşıdıkları mesajlar ve yönlendirme özellikleri ile atasözleri ayrı bir ehemmiyete sahiptir. Halkbilimi ürünleri ve sözlü metinler fikrî, ruhi ve kültürel ihtiyaçlardan doğarlar. Fıkralar tenkit etme, yargılama ihtiyacından doğduğu gibi atasözleri ise değerlendirme ihtiyacının bir neticesidir.

Kavramsal Çerçeve

1968 yılında Robert Stoller *Sex and Gender* (Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet) çalışması ile literatüre kazandırdığı kavramı ‘kadınlık’ ve ‘erkeklik’ durumlarını birbirinden ayırmak için kullandı. 1972 yılında ise Ann Oakley, *Sex, Gender and Society* adlı çalışması ile cinsiyet ve kişilik ilişkileri üzerinde durarak toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl ve ne şekilde öğrenildiğini tartıştı. Stoller ve Oakley’in söz konusu çalışmalarından sonra cinsiyetin yani biyolojik varlığın, farklılıkların ifadesinde yeterli olmadığı gerçeği idrak edilerek toplumsal cinsiyet kavramı (gender) farklılıkların toplumsal ve kültürel niteliklerini anlamak için fazlaca kullanılır oldu. Bilhassa feminist düşünür ve araştırmacıların cinsiyetler arası iktidar ilişkilerinin ifadesinde sıklıkla kullandıkları kavram bu konudaki literatürün oldukça zenginleşmesini sağladı.

Biyolojik ve anatomik bir gerçekliği ve farklılığı ifade eden cinsiyet (sex) kavramına karşılık toplumsal cinsiyet (gender) kavramı, “cinsiyet rollerinin kültürel olarak ayrıştırılması; kadın ve erkeğe toplumsal ve kültürel olarak yüklenen cinsiyet rolleri” (Acar ve Demir, 2005:164) olarak tanımlanabilecek kavram belirli bir zaman diliminde belirli bir toplumda cinsler için uygun olduğu varsayılan davranışların kültürel tanımını ifade etmektedir. Bir diğer deyişle cinsiyet biyolojik olarak belirlenirken toplumsal cinsiyet sosyo-kültürel düzleme tekabül eden bir gerçekliktir.¹ Her toplumun toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve erkekler için öngördüğü normları mevcuttur. Normlar zamana, mekâna ve kültürel özelliklere göre farklılık gösterebilmektedir. Söz konusu normların en belirgin olanları toplumun kadın ve erkeğe yüklediği roller ve her topluma göre değişiklik gösteren cinsiyet kalıp yargılarıdır. Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri cinsiyetler arasında, doğum anından itibaren hiyerarşik bir ilişki kurar ve toplumsal hayattaki kadın-erkek algısının, eşitliğinin /eşitsizliğinin temelini oluşturur.

Bir ifade tarzı olarak atasözlerinin arkasında bütün bir toplumun varlığı kabul edilmektedir. Bir başka ifade ile adı ‘ata’ sözü olmakla birlikte hem kadın hem de erkek zihniyetinin ortak verimi olarak kabul görmektedir. Dolayısı ile kadın ve erkek algısının ortak işbirliği ile vücut bulan bu kısa kalıp ifadelerde toplumsal cinsiyetin işleyiş şeklini okumak önem arz etmektedir. Toplumsal cinsiyet literatüründe ortaya çıkan en önemli kavramlardan bir tanesi ‘rol’dür ve “her toplumun kadın ve erkeği biçimlendiren, yönlendiren, denetleyen, birbirinden ayıran ve en önemlisi de toplumsal rollerini oluşturan sosyo-kültürel değerler dizisi vardır” (Zeybekoğlu, 2010: 3) Kadınlara ve erkeklere atfedilen roller nasıl ve ne şekilde işlenmektedir? Her iki cinsin atfedilen roller ve bu rollerin kıymet hükümleri ne doğrultudadır?

Bu bilgiler doğrultusunda atasözlerinde cinsiyetlere atfedilen roller, cinsiyet ile alakalı söylem ve vurgular şu başlıklar altında değerlendirilecektir. Öncelikle aile içi ilişkiler çerçevesinde karı- koca algısı, evlilik algısı ve eş

seçimi ile ilgili kriterler, anne-baba algısı ve rolü, kız ve erkek evlat algısı, akrabalık ilişkileri çerçevesinde kadın ve erkek. Bu değerlendirmelerin yanında bir de erkek ve kadınlarla alakalı imgelere değinilecektir.*

Aile

Bireylerden oluşan toplumun en temel ve küçük organı 'aile'dir. Toplumsal tarihin en eski kurumlarından biri olan aile, işlevleri ve doldurduğu yer açısından hep önemli olagelmıştır. Cinsiyetler arası farkların ve iktidar ilişkilerinin inşa edildiği bir mekân olarak kadın ve erkek cinsinin çocukluktan itibaren sosyal ve toplumsal rolleri kazandığı, eğitildiği, toplumsal ve kültürel bilgi aktarımının en etkili bir şekilde yapıldığı ortam olan aile "sosyal bir sistem" olma özelliği göstermektedir (Sezal, 2002:172). Toplumsal ilişkileri kurucu ve düzenleyici bir kapasitesi olan aile, etkin bir toplum inşa etme stratejisi olarak görülmektedir. Zira dünya tarihinin önemli toplumsal değişim- dönüşüm dönemlerinde öncelikle 'aile'nin değiştiğini ve toplumsal değişim arzulayan siyasal hareketlerin de yeni bir toplum inşa etme aracı olarak öncelikle yeni bir aile modeli geliştirmeye yöneldikleri görülmektedir (Sancar, 2012:195,197). Toplumsal yapının inşasında ve toplumsal ilişkiler bağlamında oldukça etkin ve kilit bir role sahip olmasının yanı sıra "yaşamı düzenleyen temel alanların yönetildiği bir odak olarak aile, cinsler ve kuşaklar arasındaki iktidar ilişkilerini düzenleyen otorite, sevgi- itaat, dayanışma gibi doğrudan sosyal ve siyasal sonuçları olan anlamlar üreten" bir kurum konumundadır (Sancar, 2012: 233).

Yapıcı, kurucu, denetleyici gibi birtakım toplumsal rolleri üstlenen aile ve aile bireyleri arasındaki ilişkiler bu doğrultuda ayrı bir önem arz eder. Atasözleri bağlamında aile ve aile içi ilişkilerin güçlü bir şekilde işlendiği görülür.

Karı – Koca Algısı ve Roller

Aile olmak bir kadın ve erkeğin zorunlu birlikteliğini gerektirmekle birlikte, Türk atasözlerinde aile ve eş algısının büyük ölçüde 'kadın' üzerinden tanımlandığı ve aile kurumunun kadınlı temsil edildiği görülür. Yuveyı kurma ve inşa etme eyleminin geleneksel ve toplumsal bilinçte kadına atfedilmesinin izlerini atasözlerinden okumak mümkündür. Kadının yuva yapıcı ve aynı zamanda yıkıcı olması, ev kurucu olması, kadınsız bir evin düşünülemez olduğu gibi hususlarla alakalı somut ve net söylemler vardır. Bu doğrultuda aile kurumuna 'dişil' roller atfedildiği ifade edilebilir. 'Eş' rolü, kadının toplum ve aile içindeki önemli rollerinden biri olarak görülmektedir. Kadının anne olmadan önceki durağı 'eş' statüsüdür. Bununla birlikte atasözleri bağlamında bir erkeğin toplum içindeki varlığının ifadesinde de eşinin oldukça önemli ve belirleyici olduğu ifade edilmelidir. Zira erkeğin toplum içindeki yerinin belirlenmesinde ve sahip olduğu itibarda kadının son derece etkin olduğu görülür. "Kişiyi vezir eden de karısı, rezil eden de", "Avradı bed olanın sakalı tez ağarır" gibi atasözleri bu hususu açıkça ifade eder. Dolayısı ile kadın, hem ailenin kuruluşunda ve varlığının devamında hem kocasının toplumsal konumunda kilit bir rol üstlenmiştir. Kadın ailenin kurucusu ve denetleyicisi, kocasının da cemiyet içinde önemli varlık göstergelerinden biridir. Ev ve aile tanımlamaları söz konusu olduğunda atasözlerinin 'kadın' üzerinde sıklıkla ve ısrarla durduğu görülmektedir: "Yuveyı dişî kuş yapar", "Dişî kuş yapar yuvayı, içini, dışını sıvayı sıvayı", "Kadının düzdüğü evi Tanrı yıkmaz, kadının bozduğu evi Tanrı yapmaz", "Kadın var ev yapar, kadın var ev yıkar", "Kadınsız ev olmaz", "Varsa eşin rahatır başın, yoksa eşin zordur işin", "Erkeksiz avrat, yularsız at", "Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir", "Kadın kocasını isterse vezir isterse rezil eder", "Yahşi hatun dünya devleti", "Evi ev eden avrat (kadın), yurdu şen eden devlet".

Kendisine yuvayı kurma, devam ettirme ve aile bireylerini birbirine bağlama (Güngör Ergen) kocasına yaraşır bir eş olma ve ait olduğu aileyi iyi temsil etme gibi birtakım roller atfedilen kadının ev içi görevleri bunlarla da sınırlı değildir. Evin ekonomik kalkınmasında kadın kilit noktadır. Ekonomik kalkınmada kocanın 'getiren', kadının ise

* Bu makaledeki atasözleri Ömer Asım Aksoy'un hazırlamış olduğu "Atasözleri Sözlüğü"nden ; Türk Dil Kurumunun hazırladığı genel ağ ortamın aktardığı "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü" veritabanından bununla birlikte sözlü ve elektronik kültür ortamından alınmıştır.

getirileni idare ile yetiren olduğu / olması gerektiği ifade edilmektedir. “Kadın var, arpa ununu aş eder, kadın var buğday ununu taş eder”, “Erkek sel avrat göl”, “Erkek getirmeyi, kadın yetirmeyi bilmeli” gibi atasözleri erkeğe ev dışında çalışıp, para kazanıp eşinin ve ev halkının geçim görevini yüklerken kadına ise ev içinde tutumlu ve idareli olmak, kocanın getirdiği ile yetinme ve erkeğin parayı bilinçsizce kullanmasını denetleme gibi görevleri yükler.

Atasözleri bağlamında karı ve kocanın birbirleri ile alakalı beklentilerine, birbirlerini karşılıklı olarak tanımlama girişimlerine ve aralarındaki iktidar ilişkilerine bakıldığında farklı söylem ve vurgular göze çarpar. Her şeyden evvel kadın erkeğe emanet edilen, onun himayesine ve koruyuculuğuna muhtaç olan olarak göze çarpar. Kadın ne kadar zengin ve güçlü olursa olsun asıl geçimi kocası tarafından sağlanacaktır. Bu noktada kadına ait olan, babasının evinden getireceği mal “avrat malı kapı mandalı”, karı malı hamam tokmağı” gibi atasözleri ile değersizleştirilerek kocanın evdeki ekonomik gücü sağlama alınır. Kadının asıl ait olduğu ve varlığı ile anlam ifade edeceği yer kocasının yanı olup, baba evindeki varlığı geçici, orada geçireceği günler sayılıdır. Baba evinde ne kadar varlıklı ve iyi durumda olsa da asıl bahtı koca yanında arayacaktır. Bu anlamda kadına muhakkak kendine ait bir yuvaya sahip olması gerektiği ve gerçeği de hatırlatılır: “At ile avratı emanet etme”, “Peyniri deri, kadını erkeği saklar”, “Kadının şamdanı altın olsa mumu dikecek erkektir”, “Baba vergisi görümlük koca vergisi doyumluk”, “Baba ekmeği zindan ekmeği, koca ekmeği meydan ekmeği”, “Ana kızına taht kurar, kız bahtı kocadan arar” “Bir eve bir baca, bir kadına bir koca” gibi atasözleri bu gerçekliklere vurgu yapar.

Karı ve kocanın birbirleri üzerindeki belirleyicilikleri “Kadını yeşil yaprak eden de kocası, kara toprak eden de kocası”, “Kişiyi vezir eden de rezil eden de karısı” gibi atasözleri ile ifade edilmekle birlikte asıl tabi olanın kadın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Eş tanımının ve rolünün kadın üzerinden tanımlandığı, kocanın karısına karşı sorumlulukları ve yükümlülüklerini belirten ifadeler olmasına karşın kadınların kocalarına yönelik görevlerinin ve aile içi sorumluluklarının daha sık ve güçlü işlendiği görülmektedir. Zira “Dumansız baca olmaz kahırsız koca olmaz” sözünde belirtildiği üzere evlilikte asıl yükü kaldıracak ve birtakım sıkıntılara göğüs gerecek olan kadındır.

84

Evlilik Algısı ve Eş Seçimi ile İlgili Kriterler

Toplumsal hayatın en hayati ünitesi olan aile kurumuna giden yol bağlamında ‘ evlilik ve eş seçimi’ Türk atasözlerinin üzerinde hassasiyetle durduğu bir konu olmuştur. Aile kurumunun kurulması için hem kadın hem de erkek evliliğe teşvik edilmekte, “Bekâr gözü kör gözü”, “Bekârın parasını it yer, yakasını bit”, “Bekârlık maskaraluktur”, “Varsa eşin rahattır başın, yoksa eşin zordur işin” gibi atasözleri ile bekârlık derhal kurtulmak gereken bir durum olarak ifade edilmekte ve evlilik özendirilmektedir. Güçlü bir ailenin inşası için eş seçiminde dikkat etmesi gereken hususlar, eş adayında olması gereken kriterler, evlilik yaşı gibi konular hakkında oldukça yönlendirici atasözleri vardır. Konu ile alakalı söylemlere bakıldığında eş seçimi ile ilgili kriterlerin ‘kadın’ üzerinde toplandığı görülür. Kurum olarak aile kadın üzerinden tanımlanınca, ailenin kuruluşunda ve devamlılığında da belirleyici olan, dolayısı ile dikkatle seçilmesi gereken de kadın olmaktadır. Zira hem neslin devamını sağlama hem de aileyi temsil etme görevi kadına yüklendiği için evlenilecek kadınların seçimi ayrı bir dikkat gerektirmektedir. Kadınların eş seçiminde dikkat etmesi, göz önünde bulundurması gereken hususlara hiç temas edilmemesi ise dikkat çekicidir.

Güçlü bir aile doğru kadının tercihi ile gerçekleşeceği için eş seçimi olgunluk ve ciddiyet gerektiren bir iş olarak görülmektedir. “Ulu gözüyle kız al, ergen gözü ile at al”, “Ergen (bekâr) gözüyle kız alma gece gözüyle bez alma” gibi atasözleri bu durumu vurgular. Sağlam bir ailenin inşası için kadının asil, köklü ve bildik bir aileden gelmesi önemlidir. Bu durum hem evliliği kolaylaştıracak hem de ailenin devamlılığını sağlayacaktır. “Bez alırsan Musul’ dan kız alırsan asilden”, “Pekmezi küpten kadını kökten al”, “At alırsan binip al, kız alırsan bilip al” , “Asili alması zor, saklaması kolaydır” “Komşu kızını almak kalaylı kaptan su içmek gibidir” gibi atasözleri bu düşüncenin ifadesidir. Bununla birlikte “ Tarlayı düz al kadını kız al” atasözünde olduğu gibi eş adayında bekâret esas olup dul kadın² hiçbir şekilde kabul görmez ve dulluk “altın adı pul oldu, kız adı dul oldu” ifadesinden de anlaşılacağı üzere temiz tanınan kişiliğin lekelenmesi için kullanılır. “Arpayı taşlı yerden kızını kardaşlı yerden” gibi atasözleri erkek kardeşleri olan kadını çok daha makbul görmektedir zira kadın bu şekilde hem korunaklı yetişmiş hem de erkeğe hizmeti öğrenmiş olacaktır.

Ailenin kutsallaştırılması beraberinde evliliğe teşviği getirirken bilhassa kız çocuklarının geç kalmadan bu sürece adım atması beklenir. “At beslenirken kız istenirken”, “Demir tavında, dilber çağında”, “Kız beşikte (kundakta),

çeyiz sandıkta”, “On beşinde kız, ya erde gerek ya yerde”, “Erken evlenen döl alır, erken kalkan yol alır”, “Erken evlenen yanılmamış” gibi atasözleri bu hususa temas eder.

Evlilik algısı ile ilgili bir başka temel hususiyet tek eşliliktir. Geleneksel Türk düşüncesi ve bu doğrultuda Türk atasözleri tek eşliliği vurgular. Türk kültüründe çok eşliliğe iltifat edilmemiştir. Bu meselenin atasözlerinde de altının çizildiğini görüyoruz. “İki kadın olan evde düzen olmaz”, “Bir evde iki horoz olunca sabah güç olur”, “Kadının biri alâ, ikisi belâdır” gibi.

Anne- Baba Algısı ve Rolü

Aile olmanın yüklediği karı-koca görevi yanında bir diğer önemli görev annelik- babalık rolleridir. Anne- baba algısı ve rollerinde de Türk atasözlerinin cinsiyet yaklaşımının kadın / anne üzerinde odaklandığı görülür. Baba kimliği ve rolünün daha zayıf kaldığı atasözleri anne kimliği ve rolünü ayrıntılı bir şekilde irdeler. Aile içinde esasen anne ve babanın çocuk üzerinde üstlendiği rollerde de birtakım farklılıklar vardır. Bu konuda Parsons ve Bales babanın disiplini sağlayan, geleceği planlayan, ailenin dışındaki dünya ile etkileşimde bulunan bir birey olarak; annenin ise ailenin bir bütün olmasını sağlayan, kişilerarası ilişkileri düzenleyen bir birey olarak çocuğa model oluşturduğunu belirtmektedirler (Güngörmüş, 1998:247). Rol gereği aile dışına konumlanan baba atasözleri bağlamında ailenin kurucusu ve yürütücüsü olan annenin gerisinde kalmıştır. Genel anlamda Türk kültürüne bakıldığında da ‘anne’ nin hep babadan önde geldiği görülür. Ana-baba sözcükleri Dede Korkut Kitabı’nda ana-ata şeklinde ifade edilir. Göktürk yazıtları ile Uygur Türklerinde de ‘ana’ babadan önce söylenir. Harezmsahlar’ da ise büyük anaya ‘ulu ana’ denmektedir (Ögel, 1988:248)

Atasözleri perspektifinden annenin rolüne, işlevine ve konumuna bakıldığında her şeyden evvel ‘sevgi ve şefkat’ ekseninde değerlendirildiği görülür ve insan üzerinde yaratıcıdan sonraki en büyük hak sahibidir. “Ana hakkı Tanrı hakkı”, “Ağlarsa anam ağlar, kalanı yalan ağlar”, “Ana yürekten yana”, “Ana gibi yar, Bağdat gibi diyar olmaz”, “Anasının teptiği buzağının canı yanmaz”, “Ana evlâdından geçmez” gibi söylemler annenin sevgi yönünü öne çıkarır.

Atasözlerinde annenin toplum ve aile içindeki görevlerine de temas edilmiştir. Annenin en önemli vasıflarından biri terbiye etme özelliğidir. “Çocuğa iyi-kötü huy anadan gelir” ifadesinden anlaşılacağı gibi çocukları esas itibarı ile anne yetiştirdiği için çocukların ahlak yapılarının ve karakterlerinin şekillenmesinde anne mirası son derece mühim görülmektedir. Bilhassa kızın eğitiminde ve şekillenmesinde anne son derece belirleyicidir. Kız çocuğu pek çok şeyi annesinden görerek, onu model olarak öğrendiği için kız çocuğunun karakterinde anne etkin bir rol oynar. “Ana ile kız helva ile koz”, “Ananın bahtı kızına” sözü anne- kızın ayrılmaz birlikteliğini; “Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz” sözü her annenin muhakkak bir kıza sahip olması gerektiğini ifade ederken “Anasına bak kızımı al, kenarına bak bezini al”, “Anadan gören inci dizer, babadan gören sofraya yazar”³ gibi atasözleri de annenin model oluşuna temas eder. Anne çocuğu üzerinde her türlü terbiye hakkına sahiptir ve bu terbiye gerçekleşirken de türlü yollara başvurabilir. Annenin çocuğu için herhangi bir art niyet beslemesi söz konusu değildir. Anne her ne yaparsa çocuğunun iyiliği için yapar ve evlat bundan incinmez. “Anasının teptiği buzağının canı yanmaz”, “Ananın bastığı yavru incinmez”.

Baba, erkek çocuklarının başta cinsel kimlik kazanmasında ve cinsiyet rolünün gelişmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Bunun yanında aile içindeki varlığı, tavrı, fonksiyonu ve çocuğu ile kuracağı güvenli bir ilişki ile çocuğun gözünde önemli bir rol model konumundadır. Psikologlar, bilhassa etkin bir baba varlığının ve modelinin bilhassa erkek çocukta, kendine güven, başarı ve liderlik gibi birtakım özellikleri sağladığını belirtmektedirler (Erdoğan, 2004:148). Bu doğrultuda Türk atasözlerinin baba algısına bakıldığında her şeyden evvel önemli bir mirasçı ve oğul üzerinde oldukça belirleyici olduğu görülür: “Baba koruk (erik) yer, oğlunun dişi kamaşır”, “Babanın sanatı oğla mirastır”, “Atanın sanatı oğla mirastır”, “Babayla oğlanın pabucu bir olunca evde kavga eksik olmaz”. Bununla birlikte çocukların ise babaya karşı vefasızlıkları söz konusudur: “Baba kırk oğul beslemiş, kırk oğul bir babayı beslememiş”, “Baba oğluna bir bağ bağışlamış; oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş”, “Bir baba dokuz evladı besler, dokuz evlat bir babayı beslemez”.

Kız - Erkek Evlat Algısı ve Roller

Geleneksel toplumlarda ve özeld Türk kültür yapısında aile olmanın en temel amaçlarından ve göstergelerinden biri çocuk sahibi olmaktır. Çocuk anne ve baba rollerinin konumlandırılmasında da temel bir belirleyicidir. “Çocuğa verilen değer toplumun sosyal-yapısal, kültürel özelliklerini yansıtır ve bu bağlam içinde önem kazanır” (Kağıtçıbaşı, 1981). Çocuğun aile içerisindeki varlığı ve ona atfedilen değer toplumdan topluma ve aynı toplum içinde sosyo-ekonomik ve kültürel yapının değişmesi ile birlikte değişebilmektedir⁴. Kırsal yapılarda çocuğa ekonomik bir değer atfedilir ve bağımlılık bununla ifade edilirken kent/şehir ortamında daha duygusal bağımlılıklardan söz edilebilir. Atasözleri bağlamında çocuk algısına bakıldığında geleneksel toplum yapısının ve bu yapının beslediği düşüncenin izlerini görmek mümkündür. Çocuk muhakkak sahip olunması gereken ve hayata zenginlik katan bir değer olup yokluğu yerilmektedir.⁵ “Çocuksuz kadın meyvesiz ağaç gibidir”, “Oğlanı kızı olmayan avrattan, eski hasır yeğdir”, “Çocuk evin meyvesidir” “Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar”, “Evlâdı olmayanda merhamet olmaz” şeklindeki atasözleri çocuk sahibi olmanın önemini açıkça gösterir. Bununla birlikte çocuk sahibi olmak pek çok mesuliyeti ve masrafı beraberinde getirdiği için bazı atasözleri çocuk yetiştirme zorlukları üzerinde durur: “Oğlan doğurdum, oydu beni; kız doğurdum, soydu beni”, “Oğlan yetir, kız yetir; ağır yükü sen götür”.

Genel anlamda çocuk algısının yanında cinsiyet algısına ve tercihinin bakıldığında, kız ve erkek çocuk arasında net ayrımlar görülür. Erkek çocuk sahip olma arzusunun görece bir üstünlüğünden söz etmek mümkün olmakla birlikte kız çocuk sahibi olmak da talep edilen bir durumdur. “Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz”, “Kızı kim istemez, kımız kim içmez” gibi atasözleri bu algıya temas etmekle birlikte kız çocuğa sahip olmak beraberinde pek çok zorluğa ve sıkıntıya da göğüs germeyi gerektiren bir durumdur. Kız çocuklarının her anlamda korunacak ve kollanacak olması, yetiştirilmesi, ahlakı, namusu, evliliği, doğru eş adayının tercihi gibi konular büyük ölçüde ebeveynlerin mesuliyeti altında olduğu için kız çocuk sahibi olmak zahmetli görülmektedir: “Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün”, “Kız doğuran tez kocar”, “Kızın var, sızın var”, “bir ev (gemi) donanır, bir kız (çıplak) donanmaz”. Kızlar erkeklerle göre hem beden hem ruh olarak daha zayıf kabul edildiği için korunmaya ve saklanmaya muhtaç olarak görülmüşlerdir. Bu anlamda kız çocuklarının eğitim ve denetimi önemsenir. Karar verme ve iradelerini doğru şekilde kullanma noktasında problemleri olduğu düşünülen kızlar muhakkak surette ailenin gözetimi ve himayesi altında bulunmalıdırlar: “Kızını dövmeyen dizini döver”, “Kızı kendi gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya”, “Oğlan pazar aşı tatmasın, kızın komşu evinde yatmasın”.

Kız çocuğunun atasözlerinde en önemli ele alınış şekillerinden birisi de evlilik dolayısıyla kadının toplum içindeki itibarlı statüsü eş ve annelik olduğu için kız çocuklarının algılanışı bu yöndedir. Her anlamda evliliğe programlanan kız çocukları evde misafir kabul edilir. “Kız evde olsa da elden sayılır”, “Kız beşikte çeyiz sandıkta”, “On beşinde kız ya erde gerek ya yerde”.

Ataerkil düzenin egemen olduğu toplumlar başta olmak üzere Türk kültür coğrafyasında erkek çocuğun her zaman aranan ve istenen olduğunu söylemek mümkündür.⁶ Erkek çocuğun tercih nedenlerine bakıldığında en başta ekonomik güvence olduğu söylenebilir: “Ağaç yeşert meyve getirsin, oğlan büyüt ekmek getirsin”, “Oğlan atadan öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi”, “Buğdayım var deme ambara girmeyince, oğlum var deme yoksulluğa ermeyince (düşmeyince)”. Erkek çocuk yetişkin olduğunda ailesinin bakımını ve geçimini üstlenecek; sıkıntılı durumlarda onların yardımcıları olacaktır. Bununla birlikte soyu devam ettirecek olması da erkek çocuklara ayrı bir imtiyaz vermektedir. Bu sebeple erkek çocuk “gelin eşikte, oğlan beşikte” sözünde belirtildiği gibi evlilik gerçekleşir gerçekleşmez beklenen ve aranırdır ve yine aynı sebeple “erkek çocuk doğurmak” kadın için övünülecek, her kadına nasip olmayacak özel bir durumdur: “Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün”, “Oğlanı her karı doğuramaz, er karı doğurur”, “Balın âlâsı (tazesi) oğlan tazesinden”, “Devlet oğul, mal tahıl, mülk değirmen”.

Akrabalık İlişkileri Çerçevesinde Kadın ve Erkek

Aile kurumunun ve aile içi ilişkilerin son derece önemli olduğu Türk toplum yapısında akrabalık ağı da oldukça geniş ve kuvvetlidir. Türkçede “hala, teyze, amca, dayı, yenge, elti, görümce, baldız, enişte, bacanak, kayın, kayınbirader, kaynana, kayınbaba, gelin, güveyi” gibi akrabalık terimleri ile ilgili oldukça zengin söz varlığı güçlü bir aile varlığının ve algısının yansımasıdır. Atasözleri bağlamında akrabalık ilişkileri söz konusu olduğunda ‘kaynana-gelin’, ‘elti’, ‘görümce’ ilişkilerinin öne çıktığı görülür. Türkçede erkeklerin ilişkileri ile de alakalı

akrabalık terimleri olmasına rağmen bunlar üzerine hiç atasözü bulunmaması dikkat çekicidir. Güçlü bir kaynana-gelin algısının varlığına karşın kaynana- damat veya kayınbaba-damat, bacanak ilişkisine dair ifadelerle rastlanmaz. Bu durum aile kurumunun kadınlar üzerinden temsil edildiği ve ailenin kadınlara ait bir mekan olduğu gerçeğini bir kez daha vurgular.

Türk kültüründeki ataerkil düzen ve geniş aile yapısı dolayısı ile kayınvalide ve gelin arasında zorunlu ve kaçınılmaz bir yakınlık söz konusu olmuştur. Doğurdıkları oğulla aile içerisinde güç ve itibar kazanan annenin erkek çocuğuna özel bir düşkünlüğünden bahsetmek mümkündür. Annenin oğula bu ilgisi ve onun üzerinde baskın olma isteği evlilikten sonra da devam ettiğinde gelinle arasında gerilimli ilişkiler çıkmaktadır. Bu anlamda kayınvalide ve gelin arasında yaşa ve konuma bağlı bir hiyerarşiden bahsedilebilir. Kayınvalide yaşı ve konumu gereği idare eden ve hükmeden, gelin ise itaat eden konumundadır. Kayınvalide ve geline atfedilen bu rollerde herhangi bir sapma olduğunda gerilim ve çekişmeler kaçınılmaz olacaktır. Atasözleri kayınvalide ve gelin arasındaki bu örtük mücadeleye geniş yer verir: “Kaynana öcü, oğlu cici”, “Kaynana pamuk ipliği olup raftan düşse gelinin başını yarar”, “Gelin çiçek, her dediği gerçek; kaynana yılan, her dediği yalan”, “Ana yılan , sözü yalan; karı çiçek, sözü gerçek”, “Oğlan anası kapı arkası, kız anası minder kabası”, “Gelinin dini yok, kaynananın imanı”.

Gelin ve kayınvalide ile olan problemlili ilişki kadın akrabalarından elti ve görümce ile de görülür. Kayınvalidede olduğu gibi gerek elti gerekse görümcenin eş dolayısı ile akraba olduğu düşünülünce kadının eş tarafından akrabaları ile aralarında bir iktidar mücadelesi olduğu ifade edilebilir: “Elti eltiden kaçır, görümceler bayrak açar”, “Elti eltiye eş olmaz, arpa unundan aş olmaz”, “Kuma gemisi yürümüş elti gemisi yürümemiş”, “Görümce, yüzünü görmeyim ölünce”. Bununla birlikte anne tarafından akraba olan teyze ana yarısı kabul edilir.

Kadın ve Erkeklerle İlgili Kalıp Yargılar

Türk atasözleri incelendiğinde bilhassa kadın cinsine yönelik olumsuz ve dışlayıcı söylemlerin varlığı dikkat çekmektedir.* Olumsuz yargıların üzerinde temellendiği nokta ise ilk olarak kadınların akıl hususunda erkeklerden daha geri oldukları ve gereksiz, boş, çok konuştukları üzerinedir. Akıl noktasından eksik görülen kadınların bu doğrultuda konuştukları da kıymetsiz ve önemsiz kabul edilmiştir. Kadınların çok konuşması sır saklayamamalarına da sebeptir: “Kadının bir akli, erkeğin dokuz akli vardır”, “Kadın kısmının saçı uzun olur akli kısa”, “Ateş almağa gelen kadının otuz ağız sözü var”, “Kadını sırdaş eden esrara tellal aramaz”. Kadınların çok konuşması aile dirliği için tehlikelidir. Aile birliğinin bekası kadının suskunluğuna bağlanır: “Gündüz yağar gece açar yıl bozgunluğu, kadın söyler erkek susar ev bozgunluğu”. Kadınların bir başka aşağılanma sebebi ise şeytanla olan yakınlıkları ve onun işbirlikçisi olarak görülmeledir. “Kadın şerri şeytanın şerrine eşittir”, “Kadının sofusu şeytanın maskarası”, “Kadın erkeğin şeytanıdır”. Erkeğin şeytanı olarak görülen kadın baştan çıkartıcı özelliği ile dikkat edilmesi gerektir. Kadın aldatan erkek ise aldanandır. Burada asıl suç ve güç sahibi kadın görülür: “Dişi köpek kuyruğunu sallamayınca, erkek köpek ardına düşmez”, “Dişi yalanmazsa erkek dolanmaz”. Kadın aynı zamanda hiçbir şekilde güven telkin etmeyendir. “Avradın kazdığı kuyudan su çıkmaz”, “Avrattan vefa, zehirden şifa”, “Kadının fendi erkeği yendi”. Ahlaki açıdan olumsuz birtakım tutum ve davranışların değerlendirilmesinde de cinsiyet ayrımcılığı görülür. Zira toplum nezdinde hoş karşılanmayan tutum ya da davranış kadın için ‘yüz karası’ olurken, aynı durum erkek için ‘elinin kınası’ olarak görülmektedir: “Kadının yüzünün karası erkeğin elinin kınası”.

Erkekler açısından, atasözlerinde herhangi bir olumsuz, aşağılayıcı söyleme rastlanmaz. Tam tersine kadınların yerildikleri noktadan onlar yüceltilir. Kadınlar akıl yönünden eksik görülürken erkeklerin tartışılmaz üstünlüğü söz

* Türk Dil Kurumu, kadınlar hakkında olumsuz, aşağılayıcı, dışlayıcı ve ötekileştirici ifadeleri içeren atasözleri ve deyimleri kaldırma kararı aldı. Burada incelemeye alınan atasözlerinin önemli bir kısmı artık Türk Dil Kurumunun sözlüğünde yer almamaktadır. TDK'nın bu gayreti kadınların toplum içindeki algılanışı adına şüphesiz güzel ve önemli bir adımdır zira söz konusu ifadeler daha sonraki nesillere intikal ettirilmeyecektir. Ancak atasözleri toplumsal bellek/ hafıza olarak kabul edildiği için bu çalışmanın ne kadar başarılı olduğunu zaman gösterecektir. Nitekim atasözlerinin gerçek arşivi zihinlerdir. Burada verilen örnekler birkaç yıl evvel gerçekleşen tasfiyeden evvel sözlükte yer alan ifadelerdir.

konusudur. ‘Erkeklik’, içinde mertliği, yiğitliği, insanlığı barındıran bir kavramdır: “Erkeklik sende kalsın!”, “Erkeklik öldü mü?” gibi.

SONUÇ

Atasözlerinin içinde yaşanan kültür ortamından beslendiği açık bir gerçekliktir. Bu anlamda toplumun cinsiyetlere biçtiği roller toplumsal bellek olan atasözlerine de yansımıştır. Her iki cinsin farklı toplumsal rollerle görüldüğü ve işlendiği atasözlerinde öne çıkan, üzerinde durulan cinsiyetin kadın olduğunu söylemek mümkündür. Bütüncül bir bakış açısı ile bakıldığında Türk atasözlerinin cinsiyet algısının aile ekseninde ‘kadın’ üzerinde temellendiği görülür. Aile odaklı toplumsal yaşamda gerek aile içi gerekse akrabalar arası ilişkilerin kadınların egemen olduğu alanlar olduğu görülmektedir. Kadınların kendilerini görünür kılabildikleri ve etkin olabildikleri temel bir kurum olan aile aynı zamanda cinsiyet farklarının inşa edildiği bir alandır. Aile içerisinde karı- koca, anne- baba, kız ve erkek evlat rollerinde görülen kadın ve erkek cinsi arasındaki cinsiyet farkları aile düzleminde izah edilebilmektedir.

Türk atasözlerinde kadının en önemli cinsiyet rolünün ‘eş’ ve ‘anne’lik olduğu söylenebilir. Aile kadın üzerinden temsil edildiği için ‘koca’dan ziyade ‘kadın’ rolü, ‘baba’dan ziyade ‘anne’ rolü üzerinde baskın bir şekilde durulmuştur. Eş ve anne olmaya aday kız çocukları da atasözlerinde kendisine geniş yer bulmuştur. Bu anlamda kız çocuklarının ele alınışı ve kız çocuklarına bakış şekli de evlilik dolayısıyla. Aile kurumunun önemsendiği ve kutsallaştırıldığı bir toplumsal düzende evlilik algısı ve süreci detaylı bir şekilde işlenmiş evdeki kız çocukları müstakbel eş ve anne adayı olarak görülmüştür. Ailenin varlığı ve bekası kadın tarafından sağlanacağı için güçlü bir ailenin inşası adına eş (kadını) seçimi önemsenmiş, evlilik teşvik edilmiştir. Kız çocukları küçük yaşlardan itibaren evlilik algısı ile şekillenmektedir. Buna karşılık erkek çocuklarının evlilik mevzu ile ilgili doğrudan ifadeler olmamakla birlikte bekârlık yerilen bir durum olmuştur.

88

Aile içinde kız ve erkek çocuk algısına bakıldığında erkek çocuğa atfedilen bir üstünlükten bahsetmek mümkündür. Erkek çocuğunun ekonomik bir güvence oluşu ve dahası soyu devam ettirecek olması ona ve onu doğuran anneye bir imtiyaz vermiş; buna karşılık kız çocuğunun namus vb. kaygılarla aşırı koruma ve endişe ile yetişmesi, üstüne üstlük küçük yaşta evlenip ‘el’e gidecek olması erkek çocuk karşısında daha az tercih edilmesinin nedeni olmuştur.

Akrabalık ilişkileri noktasında kadınlar arası ilişki ağının güçlü olduğu görülür. Türkçede erkekler arası akrabalık ilişkilerini de ele alan zengin söz varlığına karşın atasözü bulunmayışı ailenin kadınların egemen olduğu ve kadınların denetimine bırakılmış bir alan olduğu gerçeğini bir kez daha vurgular. Kadınların ilişki ağı büyük ölçüde gelin kaynana, elti, görümce etrafında şekillenmektedir. Söz konusu akrabalar da kadının eş dolayısı ile akrabalarıdır.

Atasözlerinde kadın ve erkekler hakkındaki kalıp yargılara bakıldığında bilhassa kadın cinsi ile ilgili olumsuz ifadeler dikkat çeker. Türk Dil Kurumu tarafından söz konusu aşağılayıcı atasözleri ve deyimler sözlükten büyük ölçüde tasfiye edilmiş olmakla birlikte çalışmanın başarısını zaman gösterecektir. Atasözlerinde genel anlamda kadın karakteri hakkındaki olumsuz bakış açısına karşılık erkekler hakkında olumsuz imalar yer almadığı gibi kadınların yerildiği noktalarda erkekliği yücelten söylemlere rastlanmaktadır.

Türk atasözlerinin cinsiyet algısı aile mekânında kadın üzerinde odaklanmaktadır ve kadınların hareket sahası aile sınırlarındadır. Buna karşılık erkek cinsi koca, baba, erkek evlat olarak ailenin bir ferdi olmasına rağmen kadınların gerisinde kalmaktadır. Bu doğrultuda aileye dış bir rol atfedildiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ömer Asım (1988). Atasözleri Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
Acar, M. ve Ö. Demir (2005). Sosyal Bilimler Sözlüğü. Ankara:Adres Yayınları.
Arslan, M. ve M.Köktürk (1999). “Halkbiliminde Teori ve Yöntem Arayışları”, Milli Folklor, 41:14-28.
Bascom, R. William (1954). “Four Functions of Folklore”, Journal of American Folklore, 67: 333-349.
Çiftçi, O. (1991). “Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü”, Aile ve Toplum Dergisi.
Çobanoğlu, Özkul (2004). Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü. Ankara: AKM Yayınları.
Elçin, Şükrü (1998). “Atalar Sözü”, Türk Dünyası El Kitabı. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 453-466.
Ergin, Muharrem (1999). Dede Korkut Kitabı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

- Erdoğan, Ayten (2004). “Çocuğun Psikososyal Gelişiminde Babanın Rolü”, Yeni Symposium, 42 (4): 147-153
- Günay, Umay (2000). “İslami Dönemde Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi”, Milli Folklor, 46: 4-9.
- Güngör Ergan, Nevin, “Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı”, <http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/14.php>.
- Günindi Ersöz, Aysel (2010). “ Türk Atasözü ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Rollerini”, Gazi Türkiyat, 6:167-181.
- Kafesoğlu, İbrahim (2004). Türk Milli Kültürü. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (1981). Çocuğun Değeri: Türkiye’de Değerler ve Doğurganlık. İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (2011).“Türk Kültür Coğrafyasında Dul Karı Kültü”, lokmanhekim.mersin.edu.tr/index.php/lokmanHekim/article/.../123
- Kaplan, Mehmet (2001). “Dede Korkut Kitabı’nda Kadın”, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (2001). Kültür ve Dil. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Malinowski, Bronislaw (1992). Bilimsel Kültür Teorisi. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Ögel, Bahaettin (1988). Düünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Öztürk, Ali (1986). Türk Anonim Edebiyatı. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- Sezal, İ. (2002). Toplum ve Aile Sosyolojiye Giriş. Ankara: Martı Yayınları.
- Sancar, Serpil (2012). Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti- Erkekler Devlet Kurar Kadınlar Aile Kurar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar, Serpil (2011). Erkeklik: İmkânsız İktidar. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sevinç, Necdet (2007).Türklerde Kadın ve Aile. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Zeybekoğlu, Özge (2010). “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türk Toplumunun Erkeklik Algısı”, Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, 3 (1) : 1-14
<http://tdkterim.gov.tr/atasoz/>

NOTLAR

¹ Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayırımı genellikle kabul görse de bu ayırma karşı çıkanlar da vardır. Judith Butler biyolojik cinsiyet gibi toplumsal cinsiyetin de verili olduğunu düşünür. Bkz. Butler, Judith (2010). **Cinsiyet Belası**, İstanbul: Metis Yayınları, 2010, s. 53-56.

²Yaşar Kalafat Türk kültür coğrafyasında genel anlamda ‘dul kadın’ ile alakalı olumsuz bir algılayış olduğundan bahseder: “ Dul kadın’a gelince adeta bilhassa kırsal kesimde lanetlenmiş kabul edilir, öyle kabul görürdü. Sözlü kültürün özlü sözlerinde, tekerlemelerinde alkış ve kargışlarında bu teşhisi rahatlıkla örnekleyebilirsiniz. Bu tanımlama Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında “Dul Avrat” olarak bilinir. Ondaki kutsuzluğun, uğursuzluğun temas halindeki yakın uzak çevresine zarar vereceği inancı olduğunu gösteren çok sayıda inanma örneği vardır. Örnekler arasında kız istemeğe bu tür hanımlar götürülmezler. Bunların “Gelin Yengesi” olması istenilmez. “Gelin Kınası”nı bunların karıştırması uygun bulunmaz. Bu örnekleri hayatın diğer kesimlerinden de vermek mümkündür Bu inancın derinliklerinde adeta o kimse eşini yitirmekle cezayı hak edecek bir konuda düşmüş ve cezalandırılmıştır. Onun üzerindeki cezalı yaftası onu musibetli durumuna sokmuştur ve onun bu hali adeta bulaşıcıdır. Ona o cezayı veren ondan sakınılmasını da istemiş olmaktadır. Kutlu kişinin kutunun hayrına inanıldığı gibi kutsuz kişinin de bu hali ile şerrine inanılır. Dul kadın, gelin görmesine, nişanlarda yüzük akmaya, kıs istenmesine gönderilmez götürülmez. Dul hanımlara“Baş Yiyen” denir ve ölmüş eşinden adeta sorumlu tutulur.” Bkz. Yaşar Kalafat, “Türk Kültür Coğrafyasında Dul Karı Kültü”,lokmanhekim.mersin.edu.tr/index.php/lokmanHekim/article/.../123

³ Dede Korkut Hikayelerinin mukaddime kısmında bu hususla alakalı olarak ‘Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul babadan görmeyince sofraya çekmez’ şeklindeki ifade kızın üzerinde annenin, oğlanın üzerinde babanın etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Ergin, Muharrem (1999). **Dede Korkut Kitabı**. İstanbul:Boğaziçi Yayınları, s. 16.

⁴ Türkiye’de çocuğun değeri üzerine kapsamlı bir araştırma yapan Çiğdem Kağıtçıbaşı, Türkiye’de son 30 yılda ekonomik büyüme, kırdan kente göç ve şehirleşme ile birlikte çocuğa bakışın ve çocuk algısının değiştiğini; bu bağlamda bilhassa kırsal kesimde çocuğu ekonomik güvence olarak gören değerin yerini, psikolojik değerin aldığını belirtir. Çiğdem Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2010). **Benlik Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji**. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

⁵ Bu doğrultuda Türk kültür tarihinin seçkin sözlü verimlerinden olan Dede Korkut Kitabı’nda çocuk ve değeri ile alakalı kıymetli bilgiler vardır. Anlatılarda çocuk mutlak arzulanan bir şey olup, çocuksuzluk Tanrının laneti kabul edilmekte ve derhal giderilmesi gereken bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Boğaç Han hikâyesinde, Bayındır Han, verdiği ziyarette oğlu olanları ak otağa, kızı olanları kızıl otağa oğlu-kızı olmayanları da Tanrının lanetine uğradıkları gerekçesi ile kara otağa kondurur. Yine anlatılarda kısraklık yerilen ve aşağılanan bir durumdur.

⁶ Dede Korkut Kitabı’nda çok güçlü bir oğul algısı ve vurgusu vardır. Anlatının mukaddime kısmında “...Oğul babadan görmeyince sofraya çekmez. Oğul babanın yerine yetişenidir, iki gözünün biridir. Devletli oğul olsa ocağının korudur.” Ergin, **a.g.e.**, s.16